

Budjet tashkilotlarida budjetdan tashqari mablag'lardan foydalanish xususiyatlari hamda ularda soliq ma'murchiligining qo'llanilishi

Abduraimov Abdulaziz Ulug'bek o'g'li

Bank-Moliya Akademiyasi tinglovchisi

Annotatsiya. Maqolada budjet tashkilotlari, budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari, ularning kelib chiqish manbaalari, sarflanish yo'nalishlari hamda ularda soliq ma'murchiligining qo'llanilishi to'g'risida qonunchilik doirasida o'rganildi.

Kalit so'zlar: budjet tashkiloti, budjetdan tashqari mablag'lar, budjetdan tashqari mablag'lar manbaalari, sarflanish yo'nalishlari, soliq ma'murchiligi.

Abstract. In the article, budget organizations, extra-budget funds of budget organizations, their sources of origin, directions of spending, and the use of tax administration in them were studied within the framework of the legislation.

Key words: budget organization, extra-budget funds, sources of extra-budget funds, spending directions, tax administration.

Абстракт. В статье в рамках законодательства изучены бюджетные организации, внебюджетные фонды бюджетных организаций, их источники образования, направления расходования, а также применение в них налогового администрирования.

Ключевые слова: бюджетная организация, внебюджетные фонды, источники внебюджетных фондов, направления расходования, налоговое администрирование.

Mustaqillikka erishilgan vaqtlardan boshlab hozirgacha respublikamizning barcha sohalarida ijtimoiy-iqtisodiy masalalarni ijobiy hal etishga qaratilgan keng qamrovli islohotlar amalga oshirilmoqda. Iqtisodiy globallashuv sharoitida mamlakatimizda olib borilayotgan budjet-soliq siyosati, avvalo, "Inson qadri uchun" tamoyili asosida farovonlikni yanada oshirish, tadbirkorlikni jadal rivojlantirish, soliq yuki va budjet xarajatlarini kamaytirish, budjet ma'lumotlarining ochiqligi va shaffofligini ta'minlash hamda faol fuqarolik jamiyatini shakllantirishni nazarda tutadi.

Ushbu maqsadlarda davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish borasida ham qator samarali tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, Davlat budjetining Parlament tomonidan tasdiqlanishi, *Openbudget.uz* axborot portalining ishga tushirilishi bunga yaqqol misol sifatida ko'rilishi mumkin.

Davlat moliyasining keng qamrovliligi, yaxlitliligi budjet mablag'laridan foydalanishning samaradorligi va natijadorligini ta'minlash to'liq va ishonchli axborot bazasini yaratishni talab etadi. Shu nuqtayi nazardan budjet tizimi mablag'larida budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari jamg'armalari daromadlari va xarajatlari to'g'risidagi ma'lumotlarning hisobga olinishi muhim hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 24-avgustdagi 506-son "2020–2024-

yillarda O'zbekiston Respublikasining davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi qarorida budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari jamg'armalari mablag'larini konsolidatsiyalashgan budjet tarkibida aks ettirish, davlat moliyasini boshqarishni takomillashtirishda muhim yo'nalish sifatida qayd etildi. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 30-dekabrda O'RQ-660-son "Budjet jarayoni takomillashtirilishi munosabati bilan, O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi Qonuniga asosan "budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari jamg'armalari" O'zbekiston Respublikasining konsolidatsiyalashgan budjeti tarkibiga kiritildi. Bundan tashqari O'zbekiston Respublikasining 2021-yil 29-dekabr kungi O'RQ-741-son bilan Soliq kodeksining 461-moddasi ikkinchi qismi quyidagi bandlar bilan to'ldirildi:

- 11) soliq maslahatchilarining tashkilotlariga;
- 12) auditorlik tashkilotlariga;
- 13) notijorat tashkilotlariga, shu jumladan budjet tashkilotlariga

Ushbu qonunga ko'ra 2022-yil 1-yanvardan boshlab byudjet tashkilotlari Aylanmadan olinadigan soliq to'lovchilari hisoblanmasligi, ya'ni QQS soliq to'lovchisi hisoblanishi belgilab qo'yildi. Bu budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'ari uchun umumbelgilangan soliqlar yani foyda va qo'shilgan qiymat solig'ini soliq kodeksida belgilangan tartibda hisoblashi lozimligini anglatadi. Shu bilan bir qatorda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999-yil 3-sentabrdagi 414-son "Budjet tashkilotlarini mablag' bilan ta'minlash tartibini takomillashtirish to'g'risida"gi qaroriga asosan: *Qo'shimcha daromad olayotgan budjet tashkilotlari 2000-yil 1-yanvardan boshlab 2024-yil 1-yanvargacha Davlat budjetiga undiriladigan soliqlar, Respublika yo'l jamg'armasiga yig'imlar va davlat maqsadli jamg'armalariga majburiy ajratmalardan ozod qilinsin, bo'shab qolgan mablag'lar moddiy-texnika va ijtimoiy bazasini mustahkamlashga, shuningdek, ularning xodimlarini qonun hujjatlarida belgilangan tartibda moddiy rag'batlantirishga maqsadli yo'naltirilsin – deb qo'yilganligini inobatga olish lozim.*

O'zbekiston Respublikasi Budjet kodeksining 44-moddasiga asosan budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari jamg'armalari quyidagilardan iborat bo'lib, ularning rivojlantirilishi pirovard natijada budjet tashkilotlari rahbarlarining mustaqilligini kengaytirish, mas'uliyatini oshirish va budjet tashkilotlarining budjetdan moliyalashtirilishining kamayishiga xizmat qiladi:

- budjet tashkilotining rivojlantirish jamg'armasi;
- tibbiyot tashkilotlarining moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasi;
- vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralarning budjetdan tashqari jamg'armalari;
- budjet tashkilotlarining undiriladigan to'lovlar hisobiga shakllantiriladigan budjetdan tashqari mablag'lari.

Budjet kodeksida mazkur jamg'armalar daromadlarini shakllantirish manbalari, sarflash yo'nalishlari belgilangan bo'lib, ushbu daromadlarni shakllantirish xususiyatlari va ularda foydalanish tartiblari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmonlari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining yoki tegishli vazirliklarning qarorlari va tasdiqlangan nizomlar asosida tartibga solinadi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Budjet kodeksining 60-moddasi hamda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999-yil 3-sentabrdagi 414-son "Budjet tashkilotlarini mablag' bilan ta'minlash tartibini takomillashtirish to'g'risida"gi qarori asosida Budjet tashkilotlarini rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari quyidagilar hisobidan shakllantiriladi:

1. Hisobot choragining so'nggi ish kuni oxirida xarajatlar smetasi bo'yicha tejalgan mablag'lar, kapital qo'yimlarni moliyalashtirish uchun nazarda tutilgan mablag'lar bundan mustasno.

Mazkur manba asosida budjet tashkilotlarining xarajatlar smetasi bo'yicha tejalgan mablag'larni rivojlantirish jamg'armasiga yo'naltirish, budjet mablag'laridan foydalanishda yuqori natijalarga erishish va mavjud mablag'larni oqilona taqsimlash uchun shart-sharoitlar yaratishda muhim hisoblanadi.

2. Faoliyat ixtisosligi bo'yicha tovarlar (ishlar, xizmatlar)ni realizatsiya qilishdan olingan daromadlar.

Ushbu yo'nalishda budjet tashkilotlari uchun imkoniyatlar va imtiyozlar keng bo'lib, jumladan, O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O'RQ-637-son "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida davlat ta'lim muassasalariga nizomda belgilangan vazifalarga muvofiq pulli ta'lim xizmatlari va boshqa xizmatlar ko'rsatish hamda tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanish huquqi berilgan. Bunda, pulli ta'lim xizmatlarini ko'rsatish davlat ta'lim muassasalarining asosiy faoliyatiga to'sqinlik qilmasligi keltirib o'tilgan. Shuningdek, sog'liqni saqlash, madaniyat, suv xo'jaligi va shu kabi boshqa sohalaridagi budjet tashkilotlarida ham faoliyat ixtisosligi bo'yicha tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan daromadlar olishlari belgilangan.

3. Budjet tashkiloti balansida turgan mol-mulkni ijaraga berishdan olingan mablag'larning bir qismi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 14-yanvardagi PF-5630-son "Davlat aktivlarini boshqarish, monopoliyaga qarshi kurashishni tartibga solish tizimini va kapital bozorini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni va unga kiritilgan o'zgartirishlarga asosan budjet tashkilotlari tomonidan bo'sh turgan obyektlar ijarasidan tushadigan mablag'lar quyidagicha taqsimlanadi:

40 foizi – davlat mulkini balans saqlovchisiga;

25 foizi – tegishli mahalliy budjet daromadiga;

35 foizi – Davlat aktivlarini boshqarish agentligi huzuridagi "Bo'sh turgan obyektlardan samarali foydalanishni tashkil etish markazi"ga

4. Belgilangan tartibda budjet tashkilotlari tasarrufida qoldiriladigan mablag'lar.

Budjet tashkilotlarida oldin foydalanishda bo'lgan va hozirda foydalanilmayotgan, joriy va mukammal ta'mirlashlar asosida bo'shab qolgan yaroqli holatdagi yoki faoliyat yo'nalishiga muvofiq ishlab chiqarish asosida realizatsiya qilinishi rejalashtirilgan va shu kabi boshqa sabablar asosida tovar-moddiy boyliklarni sotishdan olingan mablag'lar, Budjet tashkilotlarini rivojlantirish jamg'armasi bo'yicha budjet tashkilotlarining shaxsiy g'azna hisobvaraqlarida jamlanadi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999-yil 3-sentabrdagi 414-son "Budjet tashkilotlarini mablag' bilan ta'minlash tartibini takomillashtirish to'g'risida"gi qarori asosida ushbu mablag'lar budjet tashkilotlari tomonidan quyidagi tartibda taqsimlanadi:

50 foizi – tegishli budjet daromadiga o'tkaziladi,

50 foizi– budjet tashkilotlarini rivojlantirish jamg'armasi bo'yicha (Tibbiyot tashkilotlarining moddiy rag'batlantirish jamg'armasi bo'yicha) budjet tashkilotlarining shaxsiy g'azna hisobvaraqlarida (g'azna ijrosiga o'tmagan budjet tashkilotlari bo'yicha — talab qilib olinadigan depozit hisob raqamlarida) qoladi.

Tovar-moddiy boyliklarni sotishdan olingan budjet tashkilotlari ixtiyorida qoldiriladigan mablag'lar ular tomonidan faoliyat sohasiga muvofiq moddiy-texnik bazani mustahkamlashga yo'naltiriladi.

5. Homiylikdan olingan mablag'lar.

Budjet tashkilotlariga yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan ko'rsatilgan homiylik mablag'larining barcha summasi, agar homiylar bilan maxsus o'zgacha hol kelishilmagan bo'lsa, ko'rsatilgan barcha homiylik mablag'lari budjet tashkilotining moddiy-texnika bazasini mustahkamlashga yo'naltiriladi.

Budjet tashkilotlarida budjetdan tashqari mablag'lar budjet tashkilotlari xodimlari faoliyati samaradorligini oshirish, ularning mehnatini rag'batlantirish, moddiy texnik ba'zani rivojlantirish va kadrlarning o'rnashib qolishi uchun shart-sharoitlar yaratish va bu o'z navbatida davlat budjeti xarajatlarini kamaytirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining Budjet kodeksi // Qonunchilik ma'lumotlari milliy ba'zasi, 18.05.2022 y., 03/22/770/0424-son

2. O'zbekiston Respublikasining 2021 yil 29 dekabr kungi "O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida" gi O'RQ-741-sonli Qonuni

3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999-yil 3-sentabrdagi 414-son "Budjet tashkilotlarini mablag' bilan ta'minlash tartibini takomillashtirish to'g'risida"gi qarori